

גרגר של חשיש

יגאל צור

■ יעקב חרדין; פרופסור ליאנרדו, ודבאת יכתיב
270 נמ 1990

על גב העטיפה של ספר זה נכתב, כי יעקב חרדין הוא "אחד מאבות הספרות הארץ ישראלית... סופר חשוב ומעולה שנשכח והושכח" אחרית הדבר של המסל ברייסקי מפרטת את הסיבות להישכחותו, אולם השיפוט באשר לחשיבותו של חרדין נתת, כנראה של רב, בידי הקורא. נעים מאוד לקרוא בחרדין, אולם כל סיפוריו המובאים כאן הם בעלי רמה אחרת, צמודים לריאליזם ולהתפתחות לינארית. הדבר מעיד על יכולתו הסיפורית של חרדין, אך לא בהכרח הפך אותו לסופר חשוב. יש משה שונה לב נוסח כתיבתו של חרדין, המוכיח ספרים רבים מתקופת הצעירות, שעסק בנוף הארץ ובתושביה. אולם לקרא מבוגר נראית כתיבתו של חרדין שטוחה משהו.

שתי נקודות עומדות לזכותו של חרדין. האחת, התייחסותו לפיסי ולחששי כמות שהוא. כתיבתו הראשונה, שעל שמו נקרא הספר, מתאר חרדין את ביתו של ליאנרדו: "בית קטן, בודד בקצה השכונה. ליח המרום נחשף מה ושמם ושתיים מקרנותיו הבהיש כשעוד רשן, חשוד, מעלה צננה. הם שימשו בתי כבוד ציבוריים לעוזרים ושבים" חרדין חשף ועוסק במאוריים, בתאוצת המדינות את דרכו של האדם האדם מתגבש מאד עד כדי הפכו מרתאוחתו. הרציונל והאדיאל אינם נכנסים, או נחזקים הצידה מפני כוח הקיום. השיא הוא, כמובן, ברמתו הגרוססקית של ליאנרדו, ששמו בעצם ליבל. ליבל עושה את הגינה העלובה שלו בכיבוד לכלי לפאר בו את שמו ומשתמש בה כדי להתגבר על הולות שלו ושל אימו. למעשה, מעט מאוד אכפת לו מטוספיניו וחבריו הדכה יותר מקיבתו, שאינה יודעת שובעה.

כמו כן, כתיבתו של חרדין מעוגנת עמוק מאוד בנוף הארץ. מתוארים בה מקשאות האבסורדיות, הכפרים מרוחנות הדלים, על התחושה העולה מהם, אם היא רחוקה ומדועקה של הקיץ, או המסר הסחף של החורף. אין כאן נוף מצועצע או רחישמליות, אלא נוף ארצישראלי, שלא קיים הרבה בספרות עם זאת, הבעיה העיקרית של חרדין היא בתאוד הערבים. אפילו בנוכחיה "בין הרדי אפרים", בה התאוד הוא מפרט יותר, אין המידת הערבים מתגבשות למשה כזה, אלא נותרות בגדר סקיצות סטריאוטיפיות לדמיות. אולי יש בהן משהו השפעה של ספרות המאה התשע עשרה. שכן, קשה להימנע מהשוואה בין חאלר המרים לדמותו של הגיבון מנוסרדם, בספרו של ויקטור הוגו. וזה רמות מעוותת, הדיה רק למען הקדום של הצעה הצעירה. שאר המידת הערבים באות והלכות, והכל נכון אבל לא מספק. רבד רומה מתרחש כשני הסיפורים "מונירה", "הנגיא", שבשניהם מטיעויות המידת ערבים קלושות מאוד ולכן גם אינם סיפורים טובים.

הסיפורים החזקים והטובים בקובץ הם רחוקים "כאנף השכירים" רוחססום היה אדם כסלנו", המבוססים על שידות של חרדין כמתורגמן בצבא הרוסי. כאן, כסופר העלילה אינה המרכזי המשמעותי כתיבתו, חרדין מעלה מנחן של המידת, קשרים, רמזים אל סדרת עבר מעוגנת, נגלים שני סיפורים בעלי עוצמה חריגה. הסיפור "כאנף השכירים" מעלה תמונה רחוקה וזה של בית חולים שוד, ובו רומה המוסקסואל, המחלף מרומה ארמני. אשר נושא בו כצלחת היה את מעשה הסכס בארמנים. אל בית החולים מגיע פצוע תורכי צעיר, המכניס דק של חיים במסעם בו המידת שודה בכל עת. או, כפי שכתב חרדין: "זהה היה אדם טובד השכירים שלנה אלי הגדול שבנו. וזה הארנסטציה המרוחנה. וסק אתה לחששה ארוכה - פנה אלי. והא איננו תמיד וקשר כמו הרומה הראשי... ובשעה שהיו הרופאים בודקים את החולים והפצועים... היה אף הוא, המידת, שבע את החלמתו על אהם הכריטיטים חזתם את שמו". הסיפור מתאר את האפודיה במחנה חת השני המרוחש בו, שעה שמגיע אבי של השני הצעיר, המגלה, לראובנו, כי הרומה הארמני הוא שנגא משכבו הימים כדי להסיר ולסב את העלילה מתברר, שהשכבי הצעיר הוא כד המרוחש, תורכיארמני. כמובן, רינה של התנגשות ארידה זו בין המידת, מתוככי עלם פצוע אשר, הוא אף - מוח.

בעני זה הסיפור הטוב ביותר בקובץ. חרדין מתעלה בו מעל הצינורים התמדיים בין העלוב והמחוסס לקין התאוצת הגשמיית של המון המאוזי העשיר, השק החלוד, טרגו החשיש הסמך כטיגריה התגלילה הצמיחה. אבל גם על התנגות המרוחש הזאת צריך לשמור לו חסד. ודי כאן כמעט שכתבו שאפשר לזהות מעורר חשיש, ועדיין לא עם מי שישוד. את חידת החשש והמל.